

Barycz, H.

Sprawozdanie z prac Zespołu do Badań Nauki Polskiej Okresu Odrodzenia za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1955 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/2, 442-447

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

UMCS), 4) *Zapomniane karty dziejów chemii polskiej* (chemia w Polsce w XV i XVI w.), wykład inauguracyjny UMCS w roku akademickim 1955/6 Annales UMCS (w druku).

W. Voisé

SPRAWOZDANIE

Z PRAC ZESPOŁU DO BADAŃ NAUKI POLSKIEJ OKRESU ODRODZENIA ZA OKRES OD 1 STYCZNIA DO 31 GRUDNIA 1955 R.

Stan osobowy Zespołu przystępującego do pracy w dniu 1 stycznia 1955 r. wynosił 16 osób (łącznie z kierownikiem Zespołu). W porównaniu z r. ub. w stanie tym zaszły drobne zmiany: ubył z dn. 31.XII 1954 r. dr Paweł Czartoryski (Lublin), wstąpił natomiast do Zespołu dr Lesław Pauli, adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego, który podjął opracowanie tematu pt. „Jan Cerasinus Kirstein na tle rozwoju literatury prawa miejskiego w Polsce w epoce Odrodzenia”. Jeden z członków Zespołu, prof. Stanisław Tync z powodów zdrowotnych wstrzymał się do końca ferii letnich od pracy nad podjętym tematem. Jeśli chodzi o rozkład wedle środowisk, to 8 członków Zespołu pochodzi z Krakowa, 3 z ośrodka warszawskiego, 2 z wrocławskiego, po jednym ze Stalinogrodu, Lublina i Gdyni. Jak dotąd, nie udało się pozyskać do Zespołu pracowników naukowych ośrodka poznańskiego.

Plan badań naukowych Zespołu na br. nie uległ większym zmianom; poświęcony jest on w większości kontynuowaniu i kończeniu prac zaczętych w latach ubiegłych. Stąd w opracowywanej tematyce nie zdołano jeszcze uzyskać równowagi między dziedziną nauk społecznych i humanistycznych a dziedziną nauk matematycznych i przyrodniczych (10 tematów z nauk humanistycznych na 4 tematy z dziedziny nauk przyrodniczo-matematycznych, 1 temat pośredni). Do planu badawczego weszły po ukończeniu poprzednio podjętych zagadnień trzy nowe tematy:

dr Bolesław Boczek, „Prawo narodów w polskiej nauce okresu Odrodzenia“ (od 1.V);

prof. Jadwiga Dianni, „Znajomość arytmetyki w Polsce w dobie Odrodzenia“ (od 1.V);

dr Lesław Pauli, „J. Cerasinus Kirstein na tle rozwoju literatury prawa miejskiego w Polsce w dobie Odrodzenia“.

W okresie sprawozdawczym odbyto 10 posiedzeń, z tych 3 z podwójnymi referatami. Frekwencja wahała się od 12 do 25 osób, w tym poza członkami Zespołu zainteresowani pracownicy naukowcy z Krakowa i innych ośrodków naukowych (Warszawa, Lublin, Gdynia-Gdańsk).

Na zebraniach tych przedstawiono następujące prace:

11.I — dr Ignacy Zarębski, *Jan Długosz na tle prądów społecznych i naukowych swej epoki* (obecnych 14 członków Zespołu i 1 gość).

15.I — dr Bolesław Boczek, *De legato et legatione Krzysztofa Warszewickiego*. Pierwszy polski podręcznik prawa poselskiego i dyplomatycznego (11 osób).

23.III — mgr Irena Orchel, *Poglądy metodologiczne Sebastiana Petrycego z Pilzna*. Uczestników 20, w tym 7 spoza Zespołu (m. in. prof. R. Ingarden, K. Grzybowski i in.).

19.IV — mgr Władysław A. Drapella, *Znajomość poszczególnych faz procesu żeglugowego w Polsce w dobie Odrodzenia*. Uczestników 18, w tym 7 gości (prof. Witold Taszycki, prof. Przemysław Zwoliński z Warszawy, mgr Jadwiga Poterałowicz z Biblioteki PAN w Gdańsku, Cz. Ptak z Muzeum Morskiego itd.).

24.V — prof. Henryk Barycz, *Stan i potrzeby badań w zakresie polskiej nauki renesansowej*. Referat dyskusyjny dla ustalenia perspektywicznego planu badań. Osób 25.

21.VI — 1) dr Janina Czerniatowicz, *Walka o język grecki w Polsce w pierwszej połowie XVI w.* Osób 13;

2) dr Franciszek Bielak, *Szymon Starowolski i jego prace historyczne*. Osób 11.

30.IX — mgr Janusz Górski, *Powstanie i rozwój koncepcji systemu monetarnej w myśli społeczno-ekonomicznej polskiego Odrodzenia*. Osób 15.

29.X — dr Stanisław Szpilczyński, *Znajomość anatomii człowieka w dobie polskiego Odrodzenia*. Uczestników 16, w tym 4 spoza Zespołu (m. in. prof. K. Lepszy).

22.XI — 1) mgr Leszek Hajdukiewicz, *Czytelnictwo książki naukowej w Polsce w dobie Odrodzenia*;

2) dr Lesław Pauli, *Jan Cerasinus Kirstein na tle rozwoju literatury prawa miejskiego w Polsce w okresie Odrodzenia*. Uczestników 14, w tym 2 osoby spoza Zespołu.

6.XII — 1) doc. Ignacy Zarębski, *Rola J. Długosza we wczesnym etapie polskiego Odrodzenia*;

2) prof. Jadwiga Dianni, *Zagadnienia algebraiczne w niektórych rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej (w. XIV—XVII)*. Osób 17, w tym jako goście prof. J. Garbacik i doc. Jerzy Zathej.

Ponadto na posiedzeniu lutym przedyskutowano opracowane przez kierownika Zespołu zestawienie dzieł poszczególnych pisarzy bądź antologii utworów pokrewnej treści z dziedziny polskiej nauki doby Odrodzenia dla projektowanej serii wydawniczej *Klasyków Nauki Polskiej*, zbierając w 13 działach (1) medycyna, 2) przyroda żywa i martwa, 3) matematyka i astronomia, 4) geografia, 5) militaria, 6) technika, 7) filozofia, 8) ekonomia, 9) historia, 10) prawo i nauka o państwie, 11) filologia, 12) teologia, 13) organizacja nauki) główne pomniki polskiej myśli i dążeń badawczych. Ustalenia listy dzieł *klasyków* dokonano na użytek Komitetu Historii Nauki PAN.

Na zebraniu majowym omawiano sprawę naukowego uczczenia sześćsetlecia założenia Uniwersytetu Krakowskiego przypadającego w r. 1964; wysunięto ogólnej natury wnioski i sugestie zorganizowania publikacji jubileuszów, które wymagają szczegółowego rozważenia przez plenum Komitetu Historii Nauki oraz Prezydium PAN.

Zebranie grudniowe obok części naukowej poświęcono zagadnieniom organizacyjnym. Dokonano szczegółowego przeglądu i postępu prowadzonych prac oraz dotychczasowego dorobku Zespołu, rozpatrzono krytycznie niedomagania i usterki, jakie ujawniły się w toku działalności badawczej członków Zespołu,

i wysunięto wnioski w sprawie ulepszenia oraz udoskonalenia niedociągnięć i uchybień. Ustalono wreszcie plan tematyki zebrań Zespołu na rok przyszedły.

Dla oddania pełnego obrazu działalności należy zaznaczyć, że dwaj dotychczasowi członkowie Zespołu, mianowicie dr Stanisław Szpilczyński i prof. Włodzimierz Hubicki objęli nowoutworzone placówki Komitetu Historii Nauki — Pracownię historii medycyny we Wrocławiu i Pracownię historii nauk matematyczno-przyrodniczych w Lublinie. Kierownik Zespołu prof. Barycz wziął udział w inauguracyjnym posiedzeniu drugiej z wymienionych placówek w Lublinie w dniu 8 października, na którym omówiono plan naukowy Pracowni, oraz uczestniczył w posiedzeniu Komitetu Historii Nauki w dniu 30 listopada w Warszawie, poświęconym rozpatrzeniu i przedyskutowaniu programu badań w zakresie historii nauki. Ponadto wziął udział w zebraniu sekcji historyków astronomii w Jędrzejowie w dniu 6 października, które ustaliło plan syntetycznego ujęcia w okresie 1956—1960 dziejów polskiej astronomii i jej wkładu do nauki światowej.

Realizację planu badań Zespołu posunięto znacznie naprzód. Ukończyli pierwszą redakcję swych prac: prof. J. Dianni ze współudziałem dra Tadeusza Przyppkowskiego, który opracował część astronomiczną i gnomiczną (*Stanisław Pudłowski i jego działalność na polu nauk matematycznych*), dr St. Szpilczyński (*Zarys rozwoju anatomii w Polsce w okresie Odrodzenia*), dr B. Boczek (*Krzysztofa Warszewickiego elementy nauki o państwie*), prof. Fr. Bielak (*Szymon Starowolski na tle prądów naukowych i społecznych polskiego Odrodzenia*). Dobięga z ukończeniem swych prac dr J. Czerniatowicz, Janusz Górski, Leszek Hajdukiewicz, I. Orchel, Z. Sadowski, I. Zarębski.

Ponadto oddano do druku kilka samodzielnych studiów bądź fragmentów z większych całości (H. Barycz, *Wkład nauki polskiej w udostępnienie i ustalenie tekstu dzieł Kopernika*, prof. Wł. Hubicki, *Studium o Wincentym Kofskim (Kowskim)*, *alchemiku polskim w. XV*, Zdz. Sadowski, *Wkład Gdańszczan do rozwoju polskiej myśli ekonomicznej pierwszej połowy w. XVII*, Jadwiga Dianin, *Zagadnienie kwadratury koła w polskiej literaturze matematycznej itd.*).

W ramach Zespołu przygotowuje się dwa wydawnictwa zbiorowe (częściowo w oparciu o siły naukowe z wewnątrz). Jedno z nich poświęcone 500-leciu urodzin Macieja Miechowity (w r. 1457), objętości 20—25 arkuszy druku, obejmie następujące rozprawy, ujmujące w pewną organiczną całość główne dziedziny pracy i myśli tego uczonego:

1. M. Miechowita, osobowość twórcza i działalność uniwersytecka.
2. Zainteresowania naukowe Miechowity na tle jego biblioteki.
3. Miechowita jako historyk.
4. Miechowity koncepcje pochodzenia Słowian.
5. Myśl geograficzna Miechowity.
6. Astronomia w Uniwersytecie Krakowskim w okresie Miechowity.
7. Działalność Miechowity na polu piśmiennictwa i praktyki lekarskiej.

Wydawnictwo drugie poświęcone uczczeniu 400-lecia urodzin Sebastiana Petrycego zawrze następujące rozprawy:

1. S. Petrycy, sylweta uczonego.
2. Petrycego podstawy metodologii naukowej.

3. S. Petrycego nauka o państwie i społeczeństwie.
4. Poglądy gospodarcze Petrycego.
5. S. Petrycego działalność na polu lekarskim.
6. S. Petrycy jako teoretyk wychowania.
7. Historiograf Petrycego i jego znaczenie dla rozwoju nauk historycznych.

Ponadto we wstępnym badaniu znajduje się sprawa przygotowania książki zbiorowej, ujmującej działalność wybitnego kartografa, geografą, matematyka i inżyniera pierwszej połowy w. XVII Józefa Narońskiego.

Szerszemu rozwinięciu i uintensywnieniu prac badawczych, prowadzonych nad nauką renesansową, stanął na przeszkodzie brak stałej pracowni, której otwarcie Prezydium Komitetu Historii Nauki projektowało z dn. 1.I ub. r., której jednak uruchomienie dotąd nie nastąpiło.

Kierownictwo Zespołu zgodnie z postulatami Prezydium Komitetu Historii Nauki opracowało projekt perspektywnego planu badań nad dziejami polskiej myśli naukowo-poznawczej w dobie Odrodzenia na okres lat 1956 do 1960, którego podstawy i konstrukcja opiera się na wytycznych referatu kierownika Zespołu przedstawionego w dn. 4 maja i rozwiniętej na nim dyskusji.

Podstawowe założenia planu są następujące:

1. Zmierzenie poprzez studia typu monograficznego i analitycznego, uzupełnianie najważniejszych luk i braków w stanie wiedzy o rozwoju polskiej nauki i myśli naukowo-poznawczej do większych całości, a stąd do syntetycznego ujęcia.

2. Poszerzenie znajomości przedmiotu poprzez wydobywanie i docieranie do nowych kategorii materiałów źródłowych, w szczególności rękopiśmiennych, znajdujących się w zbiorach naszych i zagranicznych. Łączy się z tym konieczność podjęcia systematycznej i planowo prowadzonej inwentaryzacji źródeł rękopiśmiennych, przede wszystkim rękopisów typu bibliotecznego, wyjątkowo typu archiwalnego i stworzenia w tej dziedzinie osobnej serii wydawniczej.

3. Przesunięcie punktu ciężkości badań i zainteresowań na sprawy problemowe i kompleksowe (badania nad ideologią, koncepcjami, nową funkcją społeczną nauki, nurtującymi ją prądami intelektualnymi, stosowaniem metod) z postawieniem na plan drugi badań dziedzinowych jako lepiej znanych.

4. Mniejsze niż dotychczas pielęgnowanie kierunku biograficznego, skupiającego uwagę na poszczególnych twórcach i przedstawicielach nauki, choć niewątpliwie odkrywanie i ukazywanie sylwetek wybitniejszych postaci nauki polskiej, ich zmagania w dochodzeniu do prawdy naukowej stanowi ciągle rzecz dużej wagi o ważkim refleksie społecznym.

5. Uwzględnienie w szerszej niż dotychczas mierze w tematyce badawczej sprawy kształtowania się i rozwoju środowisk naukowych.

6. Wydatniejsze włączanie i objęcie badaniem dziejów myśli naukowo-poznawczej ziem zachodnich, które w tym okresie wykazują na tym odcinku wielką żywotność i aktywność.

7. Zwrócenie baczonej uwagi na związki z nauką obcą i wkład polskiej myśli w ogólnoludzki dorobek wiedzy.

8. W metodach pracy szersze uwzględnienie zespołowości.

Wnioski szczegółowe

Wyłuszczone powyżej założenia prowadzą z kolei do sformułowania szczegółowych postulatów w zakresie potrzeb i tematyki badawczej:

1. Podjęcie systematycznej publikacji najważniejszych źródeł i pomników, związanej z organizacją, rozwojem i osiągnięciami nauki polskiej. Na czoło wysuwa się konieczność utworzenia osobnej serii zawierającej korespondencję uczonych polskich bądź korespondencję dotyczącą spraw naukowych. Dla doby Odrodzenia jest to bezsprzecznie najbardziej wartościowy zespół materiałów o pierwszorzędym znaczeniu.

2. Otwarcie serii Klasyków Polskiej Nauki podającej krytycznie ustalone teksty najważniejszych pomników naszej myśli na polu poznania naukowego. Szczegółowy program wydawniczy w zakresie doby Odrodzenia został już uprzednio opracowany i złożony do dyspozycji Prezydium Komitetu Historii Nauki.

3. Rozpracowanie szczegółowej problematyki winno się ześrodkować na następujących sprawach ewent. dziedzinach:

A. Ogólne stosunki oświatowe. Kultura umysłowa poszczególnych kręgów społeczeństwa. Udział w uprawie nauki danych regionów.

B. Ideologia, funkcja społeczna, prądy panujące w nauce. Zbadanie rozwoju racjonalizmu, problem niewiary i wolnomyślicielstwa. Stare i nowe prądy w filozofii. Platonizm renesansowy i jego rola jako czynnika postępu. Arystotelizm w kształtowaniu się myśli naukowej w różnych gałęziach wiedzy. Rola i znaczenie szkoły filozoficznej padewskiej. Świat antyku jako oręż postępu naukowego. Erazmianizm polski i jego twórcze osiągnięcia w nauce. Znajomość Lukrecjusza. Rola myśli stoickiej w dziedzinie etyki, teorii poznania, metodologii. Początki metody indukcyjnej i eksperymentalnej w badaniu naukowym. Zagadnienie koncepcji i klasyfikacji nauki w okresie Odrodzenia. Związki z myślą naukową Francji, Niemiec, Włoch, Holandii i Anglii. Rozwój nowych pojęć politycznych (machiawelizm, absolutyzm). Początki znajomości filozofii R. Descartes'a. Wkład reformacji w rozwój nauki.

C. Problemy związane z organizacją nauki. Formowanie się grupy poświęcającej się nauce. Położenie społeczne uczonego. Dzieje towarzystw naukowych. Monografie ważniejszych środowisk kulturalnych i naukowych (Wrocław, Szczecin, Gdańsk, Poznań). Stosunki wydawnicze i drukarstwo naukowe. Opiekunstwo i mecenat naukowy. Działacze kulturalni i popularyzatorzy nauki.

D. Badania dziedzinowe nad poszczególnymi gałęziami wiedzy:

a) Nauki matematyczno-przyrodnicze. Rozwój biologii. Znajomość i poglądy w zakresie fizjologii i morfologii. Współpraca z wybitnymi przyrodnikami europejskimi nad fizjografią ziem wschodniej Europy. Różne wycinki nauk matematyczno-astronomicznych przed i po Koperniku. Recepcja idei kopernikańskiej. Związki z rozwojem matematyki holenderskiej i francuskiej w XVII w.

b) Pogłębienie badań nad naukami stosowanymi i technicznymi. Wiedza

i technika rolnicza. Naukowe próby opanowania przyrody. Problemy urbanistyki. Rola górnictwa w rozwoju postępu naukowego.

c) Nauki społeczne. Badania nad problematyką historiografii, filologii klasycznej itd.

H. Barycz

SPRAWOZDANIE

Z PRAC ZESPOŁU DO BADAŃ NAD NAUKĄ POLSKIEGO OŚWIECENIA za okres od 1 stycznia 1955 do 31 grudnia 1955

Szereg kwestii związanych z osiągnięciami, a szczególnie z brakami w bieżącej pracy zespołu do badań nad nauką polskiego Oświecenia omawiam na innym miejscu w „Kwartalniku Historii Nauki“¹. Omówienie to oparte jest co prawda na bilansie prac, doprowadzonym do półrocza 1955 r., od którego to czasu zaszły pewne, w sumie pozytywne zmiany, niemniej zawarte tam ogólne wnioski pozostają w mocy, gdy chodzi o obecny stan naszych badań nad historią nauki i techniki w Polsce w XVIII i w początkach XIX wieku. Z tego względu w przedmiocie ogólnej charakterystyki pracy na omawianym odcinku odsyłam do wzmiankowanego artykułu, ograniczając niniejsze sprawozdanie do omówienia: 1) posiedzeń naukowych zespołu, 2) stanu zaawansowania prac, 3) planów i dalszych perspektyw badawczych zespołu. Aby jednak zaznaczyć ewolucję w działalności zespołu w drugim półroczu 1955 — po omówieniu pracy poprzedniego okresu, zreferowanym w czerwcu br. na posiedzeniu zespołu przez jego kierownika — scharakteryzuję osobno pierwsze i drugie półrocze naszej działalności.

1. Zespół odbył w pierwszym półroczu 1955 r. sześć posiedzeń naukowych z następującymi referatami: S. Grodzkiego *Stanisław Konarski jako uczony*, M. Francica *Książka techniczna w Polsce XVIII wieku*, H. Rządzkowskiej *Walka J. N. Janowskiego z reakcyjną ideologią klerykalną*, M. Arctowej *Wkład Stanisława Staszica w zakresie wiedzy o społeczeństwie*, J. Stasiewicza *Rola Monitora w rozwoju nauki polskiej XVIII stulecia (część I: nauki społeczne)*, K. Opałka *Stan badań nad nauką polskiego Oświecenia. Próba oceny i wnioski*.

Abstrahując od referatu K. Opałka, poddającego ocenie prace przedsięwzięte do końca półrocza 1955 r., pozostałe referaty dają pogląd na stan i charakter bieżącej pracy zespołu, stan, który uległ w drugim półroczu pewnym zmianom. W wymienionych wyżej referatach uwidacznia się raz jeszcze niedobór na odcinku problematyki przyrodniczo-technicznej (tylko jeden referat poświęcony tym zagadnieniom), brak ogólnych prac metodologicznych. Uwidacznia się również tendencja do wychodzenia poza zakres właściwej historii nauki, szczególnie wyraźna w referacie H. Rządzkowskiej. S. Grodziski i M. Arctowa wykazali co prawda poważne usiłowania w kierunku ujęcia omawianych przez

¹ Por. artykuł: *Stan badań nad nauką polskiego Oświecenia. Próba oceny i wnioski*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki“ 1.